

Jékely a nyugatosoktól megöröklött, sokszor jambikus strófákat különössé hangolta: töredezett, nyugtalanító, álomszerű képei átszivárogtak a mai költészetbe is. Átitatták a versstudatunkat, részünkké váltak. Költészete, „*mint lelke eldugott örök boroknak*”, titokzatos árnyalatokban ragyog fel a kortársi olvasónak.

Várad Szabolcs

MIÉRT EGY JÉKELY-KÖTET?

– kérdezte főszerkesztóm. De igazából nem kérdés volt, hanem felszólítás. Ez lehetne a címe annak, amit Jékelyről írhatnak – írjak! – a századik születésnapjára. Értettem, mire céloz: van egy versem, a RÉGI HOLMI, és abban egy sor: „*Az asztalon egy Jékely-kötet.*” Miért Jékely? És mit keres a kötete abban a lakásban, ahol a vers játszódik? Most látom csak, hogy a lakás berendezéséről nem is derül ki egyéb. Hogy miért? Messzebről kell nekifutnom.

Mint a legtöbben, én is utánzással kezdtem a versírást. A *Nyugat* nagyjai bővöltek el. Kosztolányi-, Tóth Árpád-, Babits-versekkel próbálkoztam, aztán jött Füst Milán, majd Weöres Sándor. És persze József Attila. Amikor kezdtem jobban beletanulni a szakmába, telibe talált Pilinszky kötete, a HARMADNAPON. Hogy a szorításából szabaduljak, vagy tíz évig kerültem a kötött formákat, a jambikus mértéket. Egyébként is úgy láttam akkoriban, egy húron pendülve nemzedékem nem egy kitűnő tagjával, Petrivel és Tandorival mindenekelőtt, hogy e kinőtt ruhákban vézna madárijesztők volnánk, amelyet rángat a szél, de madár ugyan egy se retteg. A nagy nyugatosoktól örökölt formakincset a zsemben rejtegettem, és egy-egy csillogó darabkát magánérdekű, alkalmi, komolytalan versikékben rakosgattam hozzá.

Már a negyvenhez közeledtem, amikor rá mertem szólni magam, hogy megpróbáljak komolyan is *szép* verset írni, olyanfélét, mint az a költészet, amibe kamaszkoromban beleszerettem. Volt ebben némi ijedtség is. A környező világ kedélytelenül sivár szorongatása meg a saját szorult belső érzelmi helyzetem hirtelen konkrétabb szorítássá változott. A koszorúerek szorultak, szűkültek, és rászorítottak arra a felismerésre, hogy zsugorodik a zsugori idő, ami egy bonyolult szabályokkal megkötött versfajtának, egy villanellának lett az egyik refrénje. Aztán egyéb kötött formák is sorra kerültek.

Sokat merítettem az álmaimból akkoriban. Álomból lett a RÉGI HOLMI is. Már maga az álom költői volt, mégpedig a romantikus fajtából. Az utca kihalt, senki se jár ott. Mintha Heine írta volna, vagy akár Poe. Éjszaka van, és egy titokzatos háznak az emeletén, tudtam, ott rejtőzik a régi nagy szerelem lelke, a fiatalágom öröknek hitt lobogása, minden, amiben otthon lennék. Először csak rangrejtve merem megnevezni: a régi holmi. Csakhogy az ajtó be van falazva, az erkélyen át lehetne csak bejutni. Ember sehól, csak egy macska. Aztán egyszer csak benn vagyok. Benn van a macska is. Kikergetem az erkélyajtón. (Nagyon jelképes macska. A legjobb barátom szerelmébe szerettem bele,

anno, és próbáltam egy darabig megmaradni az erény útján.) A macska a csukott ajtón is visszajön. Látom már, lyuk van a küszöb alatt. Hanem a múlt: elmúlt. Mi szél hozott ide? És hogyan jutok ki?

A megoldás ilyenkor a felébredés szokott lenni. Hogy most az álom hozta-e meg, vagy a vergnek volt szüksége a megnyugtató decrescendóra, ma már bajosan tudnám megmondani. Az viszont biztos, hogy az álombeli szobában nem volt az asztalon Jékely-kötet. Talán asztal se. Én csempésztem oda, utólag, a versbe. Vajon miért? Valami mentegetőzészéle van benne, amiért ódon, romantikus kellékek közt téblábolok? Az álombeli ház felé rejtelmes delej vonz. „*Helyén talán csak holdsütötte váz van. / Éjjélt mutatnak épp a mutatók.*” Szabad ezt? És tovább: „*A régi holmi! Csak egy macska jár ott. / Az erkély felől van a bemenet. / A most a múltra mélán visszakarog.*” Hát igen, ha a lant húrján ilyen dallam kél, az már előhívhatja az igazolás kényszerét. Egy pillanatra kilépni az igézetből, és jelezni, hogy ha visszaálmodom is magamat a régi szerelembe, úgy is mint költő, azért ez utóbbi minőségemben ébren vagyok, és mintegy „félre”, megadom a filológiai útbaigazítást. „*Az asztalon egy Jékely-kötet.*”

De miért Jékely? Őt nem az első nagy vershabzsolások idején ismertem meg. Nem is tudom, talán Szántó Piroska hívta fel rá a figyelmemet. Sok verset tudott fejből, és Jékelytől különösen szerette idézni a PISZTRÁNG-BALETT-et: „*Vajjon hol van most Kaskötő Dani, / a vén vadrozó, merre sátoroz? / csapdához készül vidra-rántani, / holdas vízhaton halat szigonyoz.*” Máig azt gondolom, ez az egyik legszebb magyar verssor: „*holdas vízhaton halat szigonyoz.*”. És hány olyan Jékely-sor van még, amelyik örökre beleragad az ember fülébe, ha egyszer találkozott vele. „*Szabadság, ó, te könnyből szűrt szívárvány!*”, vagy: „*tücsök fütyül koponyád hűvösében.*” És egy ilyen szívbe markolóan kizengedett, hosszan visszhangzó verszárlat: „*Vagy valahol, istentelen magasban, / az úr csillagkulisszás színpadán, / még mindig élsz s vonulsz peregve lassan / a többi földi jelenés után? –*”

„*Ó, ha én egy olyat énekelni tudnék!*” Így igazíthattam volna hozzá az első TOLDI-jára visszarévedő Arany sóhaját a magam titkos vágyaihoz. Tudtam, hogy az álom Jékelynek is fontos forrása volt, álomnaplót is vezetett. És éppen akkor mert újra énekelve megszólalni, amikor az előtte járó Szabó Lőrinc, Illyés módszeresen és sikeresen fanyarította prózaivá az első *Nyugat*-nemzedék túlétettnek ítélt édességét. Mégsem azzal a céllal akartam verset formálni az álmomból, hogy Jékely nyomába szegődjek. Tudni legalábbis nem tudtam róla. De most megvilágosodva olvasom Tóth Krisztinánál: „*töredezett, nyugtalanító, álomszerű képei átszívárogtak a mai költészetbe is. Átitatták verstudatunkat, részünkké váltak.*”

Az ösztönöm a vers egy pontján veszélyt jelzett, és abba az irányba terelt, hogy a megszólalás módjainak és helyszíneinek változtatásával megbolygassam a vers egy irányba törekvő pátoszát. Mit is keresek én abban a befalazott szobában? A legszebb teemet, egy havazást és benne a szívünkben támadt lármát. Akartam vagy sem: már ezzel is – ahogy ezt versben elgondoltam – Jékelynek vagyok adósa. De: „*Becsület forgott fenn.*” Itt végre átmoduláltam egy másik hangnembe. „*Persze, hogy aztán ráfanyalodunk csak, / s már úgy vagyunk, mint törzshelyén a kuncsaft.*” Csakhogy ez is Jékely módszere, a nyelvi vegyítés, az édes egybejátszatása a fanyarral. „*A halál szörnyű ez idő szerint*” – mondja nála Szerb Antal árnya, „*két fülemüle-szólalás között*”. Mit volt mit tenni, beláttam: kell abba a szobába egy asztal, és egy könyv rá, az pedig nem lehet más, mint egy Jékely-kötet.